

İvan, Türk illeri aleyhine genişleme politikasını benimsemiş ve bu gayenin tahakkuku için 1552'de Kazan, 1556'da Astarhan Hanlıklarını ülkesine katmayı başarmıştır⁴. Bu ilhaklarla Moskova Knezliğinin nüfuzu Volga Havzasını aşarak Kafkaslara kadar uzanıyor, böylece Rusya'da Çarlık tesis edilmiş oluyordu⁵. Ancak Rusya'nın sınırlarını genişleterek Osmanlı ülkesine yaklaşması ve aynı zamanda Türkistan'dan gelen tüccar ve hacılara Astarhan yolunun kapatılması İstanbul'da Rus emelleri hakkında endişelere yol açmıştır. Bu durum ilk Türk-Rus çatışması olan Ejderhan Seferi'nin açılmasına sebep olmuş ise de 1569'da gerçekleştirilen bu sefer Osmanlılar açısından bir fayda sağlamadığı gibi, Rus gücünün arttığını da ortaya çıkarmıştır⁶.

XVII. asra gelindiğinde Ruslara bağlı olan Kazaklar, sık sık Karadeniz'e çıkarak Türklere ait kuzey limanları yağma ve tahribe başlamışlardı. Nitekim Sultan I. Ahmet devrinde Sinop⁷ ve IV. Murat zamanında da Azak kalesi bu Kazakların saldırılarına hedef olmuştur⁸.

Rusya 1645'te Lehistan'ın elindeki eski göçebe Türklerin gözdesi Ukrayna gibi geniş ve münbit bir araziye almakla Karadeniz sahillerine ulaşılması hususunda büyük bir avantaj elde etti⁹. Ancak Rusya'nın bu fütihat siyaseti ile Ukrayna'yı ele geçirmesi ve Kiev'i işgali Osmanlı Devleti'nin müdahalesine yol açtı. Nitekim 1678'de düzenlenen seferde Ruslar mağlup edildikten başka, Doroşenko'nun başşehri Çihrin de tahrib edildi. Neticede Kırım Hanı ile Rusya arasında Bahçesaray'da 1681 yılında ilk Türk-Rus Barışı yapılmış oldu¹⁰.

4 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1983, II, s. 479.

5 Halil İnalçık, Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569), Belleten XII/46, Ankara 1948, s. 353.

6 Kurat, Türkiye ve Rusya, s. 5.

7 Neima, Tarih, İstanbul 1282, II, s. 118-119.

8 M. Cavid Baysun, Murad IV, İslam Ansiklopedisi, (İA), İstanbul 1970, VIII, s. 637.

9 Kurat, Rusya Tarihi, s. 230.

10 Kurat, Türkiye ve Rusya, s. 10.

Çar IV. İvan'ın başlatmış olduğu bu yayılma politikası sonraki Çarlar tarafından da benimsenerek devam ettirilmiş, 1689'da hâkimiyeti eline alan Çar I. Petro ile yeni bir aşama kaydetmiştir¹¹. Çünkü Petro, büyük Rusya'yı kurmak için İstanbul'u almayı ve sıcak denizlere inmeyi planlamış, bunu haleflerine de vasiyet etmiştir¹². Petro Azak Denizi kıyılarında hâkimiyeti sağlayarak Avrupa ile ilişki kurabilmek için Don nehrinden çıkışı engelleyen ve Karadeniz'in kilidi sayılan Azak kalesini alabilmek için deniz gücünün gerekliliğini anlamış, bu sebeple 1695'te Voronej'de tersane kurdurarak¹³ 1696'da ilk Rus deniz gücü olan Azak (Azov) Filosu tesis edilmiştir¹⁴. Nitekim bu filonun da desteği ile karadan ve denizden kuşatılan Azak, 1696'da Rusların eline geçmiş, böylece Rusya XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlattığı Orta Asya ve Kafkasya'ya yayılmasına ek olarak Karadeniz'e de ulaşmış oluyordu¹⁵. Azak'ın Ruslar tarafından zaptı, Osmanlı Devleti'ne indirilen ilk Rus darbesi olmak itibarıyla önem taşımakta, ayrıca askeri bakımdan zayıf telakki edilen Rusya'nın, zaptı güç bir kaleyi alacak kadar kuvvetli bir hale gelmesi İstanbul'da endişeyi mucip olmuşsa da, gelişen olaylar gerekli tedbirlerin alınmadığını göstermektedir¹⁶.

Osmanlı Devleti 1695 senesi ortalarına kadar Venedik- Lehistan ve Avusturya ile savaşlar yaparken, bu tarihten itibaren Osmanlı'nın Viyana hezimetini sonrasında bu devletler arasında kurulan Mukaddes İttifaka Rusya'nın da katılması ile bu devletle de bil-fiil savaşmak zorunda kalmıştır.

11 Outline History of the U.S.S.R, Moscow 1960, s. 91.

12 Bu husus vasiyetnamenin dördüncü bendinde yer almakta olup, Rusya'nın bölgede takip etmesi gereken siyaset gayet açık bir şekilde izah edilmektedir. Vasiyetnamenin tam metni için Bk. A. Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid, İstanbul 1303, I, s. 354-357. Ayrıca " 1856 Paris Muahednamesi ve Deli Petro'nun Vasiyetnamesi" adı altında Osmanlıca müstakil bir eser Hakikat Matbaasında basılıp neşredilmiş olup Çar Petro'nun vasiyetnamesi, eserin 28-32. sayfeleri arasında yer almaktadır.

13 H.D.Seymour, Russia on the Black Sea and Sea of Azof, London 1855, s. 85.

14 Azak Filosu, Entsiklopedičeskiy Slovar, S.Petersburg 1890, I, s. 234.

15 Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/I, s. 583-584.

16 Kurat, Türkiye ve Rusya, s. 13.

Nitekim 1699'da bu üç devletle Karlofça Antlaşması ile barış sağlanırken Rusya ile mütareke akdedilmiş ve ertesi yıl İstanbul'da gerçekleştirilen barış müzakereleri neticesinde Rusya'nın Azak kalesi ile çevresindeki hâkimiyeti tescil edilmiştir¹⁷. İki devlet arasında akdedilen bu İstanbul Barışı, Rusya'nın Osmanlı'ya karşı kazandığı ilk başarının bir belgesi olarak değerlendirilmiştir¹⁸.

Karlofça Antlaşmasından sonra Osmanlı Devleti bilhassa Rusya'nın tehdidi ve baskısı altına girmeye başlamış, buna XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Avusturya da eklenmiştir. Bunun sonucu olarak aynı yüzyıl içinde bu devletlerle birkaç defa savaşmak zorunda kalmıştır¹⁹. Sultan III. Ahmet zamanında gerçekleştirilen 1711 Prut Seferi'nde Rusya'ya karşı çok büyük bir zafer elde edilmiş, Azak ve çevresi geri alınmıştır²⁰. Ancak Prut boyundaki bataklık bir sahada kuşatılan Rus ordusunun devlet adamlarının kararsızlığı neticesinde imha edilmemesi ile Rusya karşısında tarihi bir fırsat kaçırılmış, bu gaflet 1721'de Rusya'da İmparatorluğun ilanı neticesini doğurmuştur²¹. İki devlet arasında cereyan eden 1736-39 harbi de Osmanlı'nın üstünlüğü ile sonuçlanmıştır²².

Osmanlı tarihlerinde Deli Petro diye anılan Çar I. Petro'nun vasiyetine en çok sadık kalan Çariçe II. Katerina, 1762'de tahta çıktıktan sonra aldığı tedbirlerle devletini güçlendirmiş ve 1768'de Osmanlıya karşı yeni bir savaş başlatmıştır. Rusya'nın üstünlüğü ile devam eden bu savaşın sonunda imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile devlet önemli miktarda toprak kaybına uğrarken Rusya Osmanlı tâbiyetinde bulunan Ortodoksların hâmililiğini de elde etti²³. Ayrıca devletin Kırım'ın iç işlerine

17 Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi III/I, s. 593.

18 Kurat, Rusya Tarihi, s. 256.

19 Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara 1983, s. 43.

20 E.Ziya Karal, Ahmed III, İA, İstanbul 1965, I, s. 166.

21 Kurat, Prut Seferi ve Barışı (1711), Ankara 1951, II, s. 526-537.

22 M. Aktepe, Mahmud I, İA, İstanbul 1970, VII, s. 161-163.

23 Antlaşma metni ve değerlendirmesi için Bk. Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Ankara 1953, s. 121-141.

karıştırmayacağını kabul etmek zorunda kalmasıyla verilen taviz, 1783'te Kırım'ın Rusya tarafından işgal ve ilhakı neticesini doğuracaktır²⁴. Bu antlaşma ile Karadeniz kıyılarına ulaşan Rusya, Karadeniz'in kısmen kuzeyindeki Türk hâkimiyetine son veriyor ve Karadeniz artık kapalı bir Türk denizi olmaktan çıkıp iki devlet arasında pay ve mücadele konusu bir deniz haline geliyordu²⁵. Kırım'ı elde eden Rusya, kısa zaman içinde Rus Karadeniz Filosu için üs olarak kullanılmak üzere Sivastopol limanını yaptırmıştır²⁶.

Kırım'ın geri alınması ve Rusya ile Avusturya arasında oluşturulan Osmanlı Devletini yıkararak yerine eski Bizans'ı ihya hedefine dayalı ittifakı ortadan kaldırmak için Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya harp ilanı ile 1787'de başlayan harbe Avusturya da Rusya'nın müttefiği olarak katılmış, bir başarı elde edemiyen devlet Kırım'ı geri alamadığı gibi yeni toprak kayıplarına da uğramıştır²⁷. Esasında Rusya-Avusturya ittifakı sadece Osmanlı Devleti için değil, İngiltere'nin Hindistan sömürgesi ile bağlantısını sağlayan ve Mısır-Akdeniz ve Cebelitarık'ten geçen İmparatorluk Yolu için de tehlike arz etmekteydi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile Boğazlara yerleşecek olan Rusya, Akdeniz'e inerek İngiliz sömürgeler yolunu tehdit edebilirdi. Bu sebeple İngiltere, 1791'den itibaren Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikasını benimsiyecektir²⁸.

1798'de Napolyon'un bir Osmanlı beldesi olan Mısır'ı işgal etmesi, Rusya'nın tarihi emellerine aykırı olduğu için, ittifak ve yardım teklifinde bulunmuştur. Bu işgali yalnız başına sona erdiremeyeceğini bilen Osmanlı devlet adamları 1798'de Rusya ve 1799'da İngiltere ile ittifak imzalayarak onların yardımı ile Mısır'ı yeniden ülke sınırları içine almaya

24 Halil İnalçık, Kırım, İA, İstanbul 1967, VI, s. 752.

25 Afif Büyüktuğrul, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, İstanbul 1982, II, s.291

26 Karadeniz Filosu, ES, S.Petersburg1903, LXXVI, s. 661.

27 Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, İstanbul 1985, s. 52-53.

28 Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 44.

muvaffak olmuşlardır²⁹. Mısır Meselesinden sonra Fransa ile iyi münasebetlerin kurulmasından endişelenen Rusya, 1806'da Osmanlıya karşı yeni bir savaş daha başlatmış, Rusya'nın bu tavrı İngiltere'yi endişelendirdiğinden Osmanlı taraftarı politika ile³⁰ yenilenen ittifak anlaşması Boğazları Osmanlı Devleti'nin bir meselesi olmaktan çıkarıp milletlerarası bir mesele haline getirmiştir³¹.

Osmanlı Devleti'ni sistemli bir şekilde yıkma politikasını kendisine gaye edinen Rusya, bunu gerçekleştirmek için zaman zaman harp açmakla kalmamış bazan da Osmanlı tâbiyeti altında yaşayan gayri müslimleri kışkırtarak kendi hedefleri doğrultusunda kullanmak yolunu da ihmal etmemiştir. Nitekim XIX. yüzyıl başlarında metbuuna karşı isyan bayrağını açan Sırp'lara her türlü desteği sağladığı gibi, 1821'de Rumlara da her türlü yardımda bulunarak isyan etmelerinde birinci derecede rol oynamıştır³². Rumların çoğunlukla meskun oldukları yerlerde tehlikeli bir şekilde gelişme gösteren Rum isyanını Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın bastırması yeni Rus çarını çok kızdırdı. 1825'te tahta çıkmış olan azılı Türk düşmanı Çar I. Nikola, Rumlara yaptığı yardımları artırdığı gibi, İngiltere ile Fransa'yı yanına almış ve bu üç devletin donanmaları Navarin'de demirlemiş bulunan Türk-Mısır donanmasını ani bir baskınla 1827'de batırmışlardır³³. Sultan II. Mahmud, 1826'da Rum isyanının şiddetini kaybetmesinden istifade ile, artık aslı görevini icra edemeyecek bir duruma düşmüş olan Yeniçeri Ocağını kaldırmış, yerine kurulan birlikler ise henüz ordu hüviyetini kazanmamıştı. Bu haliyle bir bakıma ordusuz durumda bulunan Osmanlı Devleti, Navarin Baskını ile yalnız donanmasız kalmamış³⁴, bu facia aynı zamanda deniz ehli

²⁹ Karal, Osmanlı Tarihi, Ankara 1970, V, s. 35-36.

³⁰ Charles Swallow, The Sick Man of Europe Ottoman Empire to the Turkish Republic 1789-1923, London 1973, s. 19.

³¹ Rene Piton, Karadeniz ve Boğazlar Meselesi, (çev. H. Nuri), İstanbul 1325, s. 20.

³² M. Çetin Varlık, Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri, Türk-Yunan İlişkileri Simpozyumu Bildirileri (21-22 Mayıs 1986), Erzurum 1989, s. 24.

³³ Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu -Belgeler- (1912-1913), Ankara 1976, I, s. XXIV.

³⁴ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 148-150.

Türk subay ve gemicilerini, yani teknik personeli de alıp götürmüş, böylece devletin mühim bir sanayi kolu olan bahriyeyi de çökme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır³⁵. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu elverişsiz durumu fırsat bilen Rusya 1828'de açtığı savaş ile önemli başarılar elde etti. Nitekim harp sonunda imzalanan 1829 Edirne Antlaşması ile Rusya, yeni topraklar kazanarak tarihi hedefine biraz daha yaklaşıyor³⁶, Yunanistan için de taviz koparmayı başarıyor ve Yunanistan istiklâli 1830 yılında Osmanlı Devleti'nce tanınıyordu³⁷.

Yunan isyanı sırasında hizmetleri görülen Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın devletine isyan etmesi (1831) ve Suriye'ye taarruzu ve bununla da yetinmiyerek Anadolu içlerine kadar ilerlemesi³⁸ üzerine Sultan II. Mahmud Avrupa devletlerinden yardım istemek zorunda kaldı. İngiltere ile Fransa bu isteğe müsbet cevap vermezken, Rusya beklenmeyen bir şekilde yardım edebileceğini bildirdi³⁹. Rusya Osmanlı Devleti'nin yıkılarak yerine güçlü bir devletin kurulmasını menfaatlerine aykırı bulduğundan böyle bir teklifte bulunmuştu. Paşaya karşı gönderilen son Osmanlı ordusunun Konya'da yenilmesi, Padişahı Rusya'nın teklifini kabule mecbur etti. Böylece Karadeniz Filosundan teşekkül ettirilen ilk Rus yardım kuvveti Şubat 1833'te İstanbul'a geldi⁴⁰.

Rus Filosunun İstanbul'a gelmesi üzerine telaşa düşen İngiltere ile Fransa, İstanbul'a gönderdikleri elçiler vasıtasıyla Paşa ile devleti arasında Paşanın menfaatlerini gözetken Kütahya Antlaşması'nı imzalattılar. Bunu farkedenden Sultan II. Mahmud, daha önce Rusya'nın yaptığı ittifak teklifini

³⁵ Ali İhsan Gencer, Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kurulması (1789-1867), İstanbul 1985, s. 107.

³⁶ Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, s. 279-286.

³⁷ Uçarol- Siyasi Tarih, s. 114.

³⁸ Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı -Mısır Meselesi- 1831-1841, Ankara 1988, I, s. 41.

³⁹ Yüksel İnan, Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi, Ankara 1986, s. 11.

⁴⁰ Charles Seignobos, Tarih-i Siyasi, Asr-ı Hazırda Avrupa, (çev. Ali Reşad), İstanbul 1324, II, s. 324-325.

kabul ederek taraflar arasında 1833'te Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalandı⁴¹. Sekiz yıllığına aktedilen bu sözleşme ile Rusya Osmanlı Devleti'ne yardım etmeği kabul etmiş, buna karşılık devlet de Boğazları Rusya ile harp halinde bulunan devletlerin donanmasına kapamayı taahhüt ederek Rus harp gemilerinin Boğazlardan geçişine izin vermişti⁴². Bu suretle Rusya Osmanlı Devleti üzerinde bir bakıma himaye hakkını elde ediyor, güvenliği açısından önem verdiği Boğazları diğer devletlerin harp gemilerine kapattırıyor, böylece Karadeniz Filosunu da emniyet altına almış oluyordu⁴³. İki devlet arasında imzalanan bu anlaşma İngiltere ve Fransa'da endişeyle karşılandı. Karadeniz ve Boğazların Rusya'nın vesayeti altında bulunmasını Avrupa için tehlikeli bir gelişme sayan ve bunu ortadan kaldırmak için azami gayret sarfeden İngiltere, 15 Temmuz 1840'ta Londra'da Avusturya ve Prusya ile Babıali arasında Mısır müzakerelerini sona erdiren, aynı zamanda Rusya'nın İstanbul'daki imtiyazlı durumuna son veren bir protokol imzalatmaya muvaffak oldu. Ardından 1841 başında Mısır'ın irsen Mehmed Ali Paşa'ya bırakılması yolu ile Mısır Meselesi kesin çözüme bağlandı. Bu gelişmeden sonra Fransa da 1840 Boğazlar Mukavelenamesini imzalamaya razı olduğundan 13 Temmuz 1841'de Babıali ile beş büyük devlet arasında genel bir mukavele imzalandı⁴⁴. Buna göre Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının Avrupanın bilcümle harp gemilerine kapalı olma hususu bir karara bağlanıyordu. Dolayısıyla Rusya, 1833 Antlaşması ile sağladığı bütün menfaatleri bu sözleşme ile kaybediyor, Osmanlı Devleti'nin himayesi hakkını bundan sonra büyük devletlerle paylaşmış oluyordu⁴⁵.

41 Edouard Driault, Şark Meselesi -Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar, (çev. Mehmed Nazif), İstanbul 1309, s. 196.

42 Muahedat Mecmuası, Devlet-i Aliyye-Rusya, İstanbul 1298, IV, s. 92-93.

43 Seignobos, Tarih-i Siyasi, II, s. 365-366.

44 Cemal Tükin, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul 1949, s. 226-227. Boğazlar Meselesinin başlangıcından sonuna kadar gelişmeleri için ayrıca Bk. Babıali Hariciye Nezareti Boğazlar meselesi, İstanbul 1334.

45 Driault, Şark Meselesi, s. 214-215.

Mısır Meselesinin hallinden sonra Osmanlı Devleti, Eflâk-Boğdan ile Suriye ve Lübnan'da çıkan ayaklanmalar dışında bir müddet sakin bir devre geçirdi. Fakat Çarlık Rusyası, bu devlet üzerindeki ananevi emellerini yalnız başına da olsa gerçekleştirmeye karar vermiş bulunuyor ve harekete geçmek için elverişli bir fırsat bekliyordu⁴⁶. Bununla beraber bu işin zorluğunu bilen Çar, İngiltere ile müşterek bir karara varmanın daha doğru olacağı düşüncesiyle İngiltere'ye Osmanlı Devleti'nin paylaşılması teklifinde bulundu⁴⁷. Çarın 1844'te İngiltere'yi ziyaretinde yaptığı bu teklife İngiliz devlet adamları olumlu bir cevap vermediler. Bununla beraber Çar I. Nikola, İngiltere ile uzlaşma siyasetini devam ettirdi. Ancak bu sırada ortaya çıkan yeni bir problem Rusya'yı ümitlendirdi. 1848'de isyan eden Macarları te'dib için ertesi yıl Macaristan'a girerek kanlı bir şekilde isyanı bastıran Rus çizmelerinin altından kaçmayı başaran Macar milliyetçileri Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardı. Rusya ısrarla bu mültecileri istediye de almaya muvaffak olamadı. Osmanlı Devleti'nin bu davranışı, İngiltere ve Fransa'da takdirle karşılanmışsa da Rusya'nın Osmanlı Devleti ile siyasi münasebetlerini kesmesine sebep olmuştur⁴⁸. Henüz bu problem giderilmeden bu defa, 1852'de Fransa İmparatoru olan III. Napolyon'un, Kudüs'te bulunan ve bütün hıristiyanlarca kutsal sayılan yerlerin tasarrufu hakkını Osmanlı Devleti'nden isteyerek alması, devleti Mukaddes Yerler Meselesi ile karşı karşıya bıraktı. Bu davranışı kendisine karşı işlenmiş bir hakaret olarak telakki eden Çar I. Nikola, Babıali'ye gözdağı vermek üzere bazı kıtaları Türk sınırına sevkederken, kalabalık bir maiyetle Bahriye Nazırı Prens Aleksandr Sergeyeviç Mençikov'u bazı taleplerde bulunmak üzere İstanbul'a gönderdi. Elçinin görevi, Kudüs'teki Mukaddes Makamlar üzerinde Katoliklere tanınan hakların geri alınıp Ortodokslara verilmesi ve Osmanlı ülkesindeki ortodoksların Rusya'nın himayesi altında olduklarının kabulünü sağlamaktı. Büyük bir debdebe ile Şubat 1853'te İstanbul'a gelen

46 Reşat Sagay, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İstanbul 1972, s. 81.

47 Paul Hoire, Türkiye Nasıl Paylaşıldı, İstanbul 1329, s. 25.

48 Ahmet Refik Altınay, Macar Mültecileri Meselesi, İstanbul 1926, s. 96 vd.

Prens, diplomasi kurallarına aykırı davranışları ile İstanbul'da endişe ve huzursuzluğa sebep oldu. Konu ile ilgili yapılan görüşmelerde, Osmanlı devlet adamlarının bütün iyi niyetine rağmen, Prens'in uzlaşmaz tutumu dolayısıyla anlaşma sağlanamamış ve Rusya harp ilân etmeden Eflâk ve Boğdan'ı işgale başlamıştır⁴⁹. Bu gelişmeler üzerine Babıâlide bir Umumi Meclis toplantısı düzenlenerek Avrupa devletleri nezdinde Rusya'nın bu işgali protesto edilmişse de Rusya işgalden vazgeçmemiştir. Neticede taraflar arasında 1853 Harbi başlamıştır⁵⁰. Bu arada daha önce Beşike limanında toplanmış olan İngiliz ve Fransız donanmaları Babıâlinin isteği üzerine İstanbul'a gelip demirlemişlerdir⁵¹.

Osmanlı Devleti kısa sürede savaş hazırlıklarını tamamlamak için azami gayret sarfetmiş, bu arada Batum'a ve Doğu Karadeniz sahillerine mühimmat-ı harbiye sevketmek üzere bir filo teşkil ederek Karadeniz'e göndermiş, ancak bu filo şiddetli fırtına sebebiyle Sinop limanına sığınmak zorunda kalmıştı⁵². Bu sıralarda Karadeniz'de dolaşmakta olan Rus Karadeniz Filosu başkumandanı Amiral Pavel Stepanoviç Nahimov, Türk filosunun Sinop'a sığınmış olduğunu öğrenmişti. Rus ordusunun Kafkas cephesinde uğradığı başarısızlıkları örtbas etmek ve ordularına moral vermek gayesiyle maiyetindeki güçlü bir donanma ile Sinop'a baskın düzenledi. Fırtınadan dolayı çok kötü durumda olan Türk filosunun kahramanca savaşı neticeyi değiştirmeye yetmedi. Limanda bulunan Türk filosuna ait onbir gemi batırıldığı gibi şehrin müslüman mahallesi de top ateşine tutularak önemli ölçüde tahrib edildi. Olayda binlerce insan

⁴⁹ Ali Fuat Türkgeldi, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye (yay. haz. B.S.Baykal), Ankara 1987, s.1-39 ; B.Sitki Baykal, Makamat-ı Mübareke Meselesi, Belleten (Nisan 1959), XXIII/90, s. 243-254.

⁵⁰ Hikmet Süer, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı (1853-1856), Ankara 1986, s. 69.

⁵¹ Saim Besbelli, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı, Ankara 1977, s. 35.

⁵² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İradeler-Hariciye, No: 5182, Leffi 5 ; Deniz Müzesi Arşivi, Mektubi Bölümü, Defter No: 25, Vesika No: 35-A.

şehit düşmüş, bir o kadarı da yaralanmıştı⁵³. Memlekette büyük üzüntü meydana getiren Sinop Olayı, bardağı taşıran son damla olmuş ve İngiltere ile Fransa Rusya'ya haddini bildirmek üzere Osmanlı Devleti safında harbe iştirak etmişlerdir⁵⁴. Müttefik donanmanın Karadeniz'e girmesi ile Eflâk ve Boğdan'da başlayıp devam etmekte olan harp Kırım'a nakledildi. Bundan dolayı Kırım Savaşı diye bilinen bu muharebe esnasında Kırım'a çıkan Ömer Paşa komutasındaki kuvvetlerin Rus mevzilerini basması ve Ruslara ağır kayıplar verdirmesi haberi St. Petersburg'a ulaşınca Çar I. Nikola kahrından öldü. 1855 Eylülünde Sivastopol'un da alınarak Rus Karadeniz Filosunun denizin dibine gömülmesi ile tamamen yenilen Rusya barış istemek zorunda kaldı⁵⁵. Mart 1856'da Paris'te akdedilen Paris Antlaşması ile Rusya'ya büyük bir darbe indirildi. Karadeniz tarafsız ilan edilerek hiçbir devletin harp gemisi bulunduramayacağı ilkesinin kabulüyle Boğazlar statüsü eski haline kondu. Rusya Karadeniz donanmasından mahrum edildiği gibi Çar I. Nikola'nın İstanbul fütuhâtı arzusu ve "hasta adam" telakki ettiği Osmanlı mirasına konmak hevesi Sivastopol sularına gömüldü⁵⁶. Ancak bu harpte kaybeden sadece Rusya değildi. Osmanlı Devleti de çok şeyler kaybetti. Öncelikle harp masraflarını karşılamak gayesiyle müttefiklerine önemli meblağlarda borçlandı ve böylece devlet için arkası kesilmeyecek borçlanma dönemi de başlatılmış oluyordu⁵⁷. Ayrıca Paris Antlaşması'ndan önce müttefiklerin isteği doğrultusunda hazırlanarak ilan edilen Islahat Fermanı ile gayri müslimlere birçok yeni haklar tanınmış, bununla da Avrupa devletlerinin onların haklarını bahane ederek devletin iç işlerine müdahalelerine zemin hazırlanmıştır⁵⁸.

⁵³ Sinop Hadisesi'nin teferruatı için Bk. Besim Özcan, Rusların Sinop Baskını (30 Kasım 1853)(Basılmamış Doktora tezi), Erzurum 1990, s. 103-122.

⁵⁴ BOA, Name-i Hümayun Defteri, No: 12, s. 90-91.

⁵⁵ Fevzi Kurtoğlu, 1853-55 Türk-Rus Harbi ve Kırım Seferi, İstanbul 1927, s. 98.

⁵⁶ Karal, Osmanlı Tarihi, V, s. 243-248.

⁵⁷ İsmail Hakkı Yeniay, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İstanbul 1964, s. 33.

⁵⁸ Islahat Fermanı için Bk. Karal, Osmanlı Tarihi, İstanbul 1976, VI, s. 1 vd.

Paris Antlaşması ile kurulan yeni düzen 1870 Fransa-Rusya harbine kadar devam etti. Daha önce Bismark'ın desteğini temin etmiş olan Rusya, tek taraflı olarak, Paris Antlaşması'nın Karadez ile ilgili hükmünü tanımadığını ilan etti. Mevcut şartlar dolayısıyla hiçbir devlet Rusya'nın bu kararına karşı çıkmadı. Bu arada Rusya'da daha önce filizlenmeye başlamış olan Panislavizm cereyanı, XIX. yüzyıl ortalarında büyük gelişme göstermiş ve Panistlavistler, Türklerin hâkimiyeti altında bulunan Slav kardeşlerini kurtarma maskesi altında, Rusya'nın hâkimiyeti altında bütün Slavları birleştirmek ve İstanbul'u ele geçirmek üzere çalışmalara başlamışlar ve bu faaliyetleri Çar II. Aleksandır tarafından da destek bulmuştu. Öte yandan azınlıklar arasında yapılan milliyetçilik propagandası etkisini göstermiş ve bilhassa Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetini tehlikeye sokacak boyutlara ulaşmıştı. Karabağ'da, Bosna-Hersek'te, Bulgaristan'da ayaklanmanın izleri görülüyordu⁵⁹. Osmanlı Devleti ise içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik kriz sebebiyle bu problemleri halledebilecek güçte değildi. Bu durum Rusya için arayıp bulamayacağı bir fırsatın zuhurunu ifade ediyordu. Nitekim 1877'ye gelindiğinde ortaya çıkan gelişmeler iki devleti hızla harbe sürükledi. Böylece halkımızın "93 Harbi" dediği 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi başlamış oluyordu.

⁵⁹ Kurat, Türkiye ve Rusya, s. 75 vd.

CAMUS/SARTRE KAVGASI

Doç.Dr.Ali Osman GÜNDOĞAN*

Camus ile Sartre 1944 yılında tanıştılar. O yıllarda Fransa'da Alman işgaline karşı kurulmuş olan Karşı Koyma Hareketi çevresinde toplanan aydınlar arasında Camus ve Sartre da vardır. İki arasında 1952'ye kadar güzel bir dostluk kurulur. Gerçi, 1944 yılındaki tanışmalarından önce her ikisi de eserleriyle birbirlerini tanımaktadırlar. Hatta Sartre, Yabancı'nın yayınlanmasından hemen sonra "Yabancı'nın Açıklanması" başlığıyla bir makale yazar. Sartre bu yazısında Camus'nün romanını "saçma konusunda ve saçmaya karşı kaleme alınmış yerleşik (klâsik) bir yapıt, bir düzen yapıtı" olarak değerlendirir(1).

Onların dostluklarının bozulması, 1951 yılının sonlarında *Başkaldıran İnsan* adlı eserin yayınlanmasıyla başlar. Öte yandan Simone de Beauvoir'ın *Mandarinler* adlı romanında anlatılan bir olayın, bu dostluğun bozulmasına zemin hazırladığı da iddia edilir. *Mandarinler* adlı romanda iki önemli kişi vardır: Henri ve Dubreuilh. Bu romanın bir anahtar roman olduğu iddiasıyla Henri'nin Camus'yü, Dubreuilh'in de Sartre'ı temsil ettiği söylenir.

Romanda anlatıldığı biçimiyle, II.Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte, Fransa'daki Karşı Koyma Hareketi taraftarları, nasıl bir politik tutum takınacaklarını tartışmaya başladılar. Henri'nin başında bulunduğu L'Espoir gazetesi, siyasî olarak tam bir sol ideoloji sergilemez. Dubreuilh ise, komünist olmayan bir sol hareketin güçlenmesi için Henri'nin tarafsızlıktan vazgeçmesini ve L'Espoir gazetesini S R L partisinin yayın organı haline getirmesini ister. Henri ilk anda Dubreuilh'in bu önerisine karşı çıkmasına rağmen daha sonra bunu kabul eder. Gazete, parasal zorluklara rağmen yayın hayatını devam ettirir. S.S.C. Birliğinden George Peltov

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Doçenti